

УДК 81'255.2

**ЭСТЭТЫКА І СЕМАНТЫКА ВЕРШАВАНАЙ ФОРМЫ
Ў ПАЭТЫЧНЫМ ПЕРАКЛАДЗЕ**

А.У. Дуброўскі

*Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь, dubrovski@list.ru*

Даследаванне прысвечана эстэтычным і семантычным аспектам вершаванай формы ў перакладзе паэтычных твораў. Аналізуюцца прыклады фармальных і змястоўных знаходак і страт перакладчыкаў. Метадалагічнай асновай даследавання з'яўляецца тэорыя вершавання і эстэтыка літаратуры. Разглядаюцца пераклады вершаў з рускай на беларускую мову.

Ключавыя словы: паэтычны пераклад; рыфма; метр; рытм; эстэтыка; семантыка.

Захаваў вершаванай формы (эквірытмічнасць, эквірыфменнасць, эквілінеарнасць) – важнае патрабаванне для паэтычнага перакладу, хаця сёння даводзіцца сустракацца з перакладамі канвенцыйных вершаў верлібрам. Здаецца, гэта перадае змест твора іншамоўнаму чытачу. Але што такое змест паэтычнага твора? Гэта тая цэласная мастацкая рэальнасць, якую нельга пераказаць, яе можна толькі адэкватна ўзнавіць. Даць уяўленне чытачу пра так званы ідэйны змест – мала. У такім пераказе чытач амаль не дакранаецца да твора як такога. І звязана гэта з аб'ектыўнымі ўласцівасцямі паэзіі: прынцыпам арганізацыі паэтычнага тэксту

з'яўляецца ўстаноўка на моўнае выражэнне, а прынцыпам разумення паэзіі з'яўляецца счытванне ўсёй моўнай арганізацыі, якая набывае сэнсаўтваральныя функцыі [гл. 2, с. 484]. Даслоўны пераклад пры ігнараванні вершаванай формы будзе, хутчэй, скажэннем сэнсу, чым яго перадачай, бо іншамоўны чытач проста не атрымлівае таго ўражання ад твора, якое атрымлівае чытач арыгінальнага тэксту. Толькі цэласнасць гэтага ўражання можа наблізіць чытача на адэкватнага ўспрымання твора. Прадэманструем гэта на прыкладзе перакладаў верша Мікалая Гумілёва «Это было не раз»:

*Это было не раз, это будет не раз
В нашей битве глухой и упорной:
Как всегда, от меня ты теперь отреклась,
Завтра, знаю, вернешься покорной.*

*Но зато не дивись, мой враждующий друг,
Враг мой, схваченный темной любовью,
Если стоны любви будут стонами мук,
Поцелуи – окрашены кровью [1, с. 133].*

У адным з перакладаў мы чытаем:
*Гэта было неаднойчы, як не апошнім разам
У нашай змозе, глухой і супорлівай:
Як заўсёды, ты ад мяне адраклася,
Заўтра, ведаю, вернешся пакорлівай.*

*Але як ні дзівіся, варажнечы сябрук,
Вораг мой, ахоплены цёмным каханнем,
Толькі стогны любові будуць стогнамі мук,
Пацалункі – крывёй на ранах [4, с. 106].*

Параўнаем з іншым перакладам:
*Так было не аднойчы і будзе заўжды
Ў барацьбе нашай, злой, апантанай:
Як заўсёды, мяне адиуралася ты,
Заўтра ж вернешся зноў пакаяннай.*

*Толькі, люты мой друг, напярэдзіць дазволь:
Не здзіўляйся ў сваім пакаянні,
Калі раптам зліюцца пяшчота і боль,
Калі кроў афарбуе каханне [3, с. 37].*

У першым перакладзе не захоўваецца эквірытмічнасць (а ў першай страфе і эквірыфменнасць), у выніку чытач не атрымлівае ўяўлення пра гучанне арыгінала, якое мае заўсёды прынцыповае значэнне, бо паэзію трэба слухаць. Тым больш, у гэтым вершы імклівы метр Гумілёва (чаргаванне чатырохстопнага і трохстопнага анапеста) поўнасю адпавядае напружанасці перададзеных пачуццяў, а ў першым з прыведзеных перакладаў крышку расцягнуты тактавік з яго апавядальнай і нават аморфнай інтанацыяй стварае ўражанне чагосьці запаволенага і заспакоенага. Але, як бачна з другога перакладу, захаванне вершаванай формы можа запатрабаваць адступлення ад даслоўнасці. Разам з тым ключавыя вобразы павінны захоўвацца. Хаця вобразнасць не належыць уласна да версіфікацыі, але гэта прын-

цыпова важны кампанент мастацкай цэласнасці твора, таму слоўныя вобразы трэба разглядаць у кантэксце эстэтыкі і семантыкі вершаванай формы.

Прааналізуем пераклады твораў Марыны Цвятаевай, зробленыя Валянцінай Аколавай.

У перакладзе верша «Мука́ и му́ка» радкі *Люди, поверьте: мы живы тоской! / Только в тоске мы победы над скукой* [5, с. 7] перакладаюцца наступным чынам: *Людзі, паверце: плыве сум ракой! / Кожнаму з нас – ён надзеі зарукай* [5, с. 6]. Тут можа здавацца, што ў першым з працытаваных радкоў адбываецца страта ключавага вобраза (*живы тоской*), але зварот да другога радка пераконвае ў тым, што тут гэтая страта кампенсуецца (*ён надзеі зарукай*). Такая кампенсацыя – важны механізм у паэтычным перакладзе, прычым перакладчык часам дэманструе сапраўднае майстэрства, ужываючы нейкія фармальныя сродкі, якіх не было ў арыгінале. Так, радкі *Моим стихам, как драгоценным винам, / Настанет свой черед* [5, с. 9] перакладаюцца так: *Для маіх вершаў, як каштоўных вінаў, / Дзень кошту – не настаў* [5, с. 8]. Тут паўтарэнне аднакаранёвых слоў якраз з’яўляецца такой знаходкай, бо паўтор увогуле моцны паэтычны сродак. Акрамя таго, перакладчыца па-майстэрску выкарыстоўвае магчымасці беларускай мовы, бо слова *кошт* адсылае тут да дзеяслова *пакаштаваць*; такім чынам адбываецца гульня слоў. У тым жа вершы словазлучэнне *моим стихам о юности и смерти* [5, с. 9] перакладаецца так: *Для маіх вершаў... пра май жыцця і страты* [5, с. 8]. Трэба прызнаць, што гэта выразна і вобразна.

Цудоўнае выкарыстанне сродкаў жывога беларускага маўлення знаходзім у перакладзе страфы з верша «Посадила яблоньку...». У арыгінале:

*Породила доченьку –
Синие оченьки,
Горлинку – голосом,
Солнышко – волосом* [5, с. 29].
У перакладзе:
*Нарадзіла доненьку –
Вочы: неба донейка,
Салоўкаю – голас,
Сланейкам – волас* [5, с. 28].

Радок *Закон звезды и формула цветка* [5, с. 75] з верша «Стихи растут, как звезды и как розы...» трапна перакладзены як *Закон святла і формула красы* [5, с. 74].

Спынімся таксама на стратах у перакладзе – як эстэтычных, так і семантычных.

У вершы М. Цвятаевай «Мы с тобою лишь два отголоска...» другая страфа заканчваецца радкамі *Оттого тебя чувствовать другом / Мне порою до слез тяжело*, а чацвёртая – *Оттого тебя чувствовать братом / Мне порою до слез тяжело* [5, с. 11]. У перакладзе абодва разы – *Вось чаму адчуваць цябе братам / І ў маўчанні сляза не змагла* [5, с. 10]. Атрымліваецца, што істотная вобразна-кампазіцыйная асаблівасць твора ігнаруецца.

Неапраўданыя парушэнні аквірыфменнасці знаходзім у наступных двух прыкладах. У вершы «Кошки» ў арыгінале рыфмы наступныя: *когда – боли – боле – стыда; поэт – роли – доли – нет; зови – холе – воле – любви* [5, с. 13]. У перакладзе: *дарма – болю – волю – няма; дарма – ролі – долі – няма; дарма – грэшным – прыналежым – няма* [5, с. 12]. Такім чынам, у Цвятаевай паўтараюцца рыфмы другога і трэцяга радкоў ва ўсіх строфах, у перакладзе – першага і чацвёр-

тага ў трох строфах і другога і трэцяга ў першых дзвюх. Магчыма, гэта не такая сур'ёзная хіба, як у наступным прыкладзе. Верш «Нежность» не мае рыфмаў. Пры гэтым у кожнай з чатырох строф тры радкі маюць жаночыя клаўзулы, чацвёрты – мужчынскую. Гэтыя прынцыповыя для гучання твора асаблівасці не захоўваюцца ў перакладзе [гл. 5, с. 32], дзе паяўляецца рыфмоўка па схеме АБАБ. Чытач, які ведае арыгінал, праз такую змену амаль не зможа пазнаць твор у перакладзе, бо гукавое аблічча верша (а ў рыфмаваным канвенцыйным вершы яно вызначаецца перш за ўсё метрам і рыфмоўкай) мае асноўнае значэнне ў гэтай пазнавальнасці.

У перакладзе верша «Бабушке» страчваецца ключавы вобраз – *юная бабушка*. У прыватнасці, радкі *Юные женщины так не глядят. / Юная бабушка, кто вы?* [5, с. 17] перакладзены так: Так працінаюць вачмі далягляд... / Свеце бабуля, дык хто ж вы? [5, с. 16]

Пераклад верша «Мне нравится, что вы больны не мной...» уяўляецца далёкім ад арыгінала. Напрыклад, параўнаем арыгінал і пераклад другой паловы першай страфы:

*Мне нравится, что можно быть смешной –
Распущенной – и не играть словами,
И не краснеть удушливой волной,
Слегка соприкоснувшись рукавами* [5, с. 19];

*Шчаслівая, што жарты – не гульня,
Што слову – воля вольная ў маўчанні,
Што рэўнасці – ружовая сцяна,
І да агню набліжана дыханне* [5, с. 18].

Такая ж аддаленасць ад арыгінала ў другой страфе верша «Цыганская страсть разлуки!»:

*Никто, в наших письмах роясь,
Не понял до глубины,
Как мы вероломны, то есть –
Как сами себе верны* [5, с. 25];

*Той, хто пісьмы чытае
Чужыя – ці прыме віну,
Гвалтам калі ў іх шукае
Пачуццяў жывых глыбіню?* [5, с. 24]

Параўнаем арыгінал і пераклад першай страфы верша «Стихи растут, как звезды и как розы...», які ўжо згадваўся:

*Стихи растут, как звезды и как розы,
Как красота – ненужная в семье.
А на венцы и на апофеозы –
Один ответ: – Откуда мне сиё?* [5, с. 75];

*Радкі растуць, як зоркі і як ружы,
Як прыгажосць – што лішняя ў сям'і.
І на пытанні – што ля вуснаў кружаць,
Адказ адзіны, мудры свет, прымі!* [5, с. 74]

Трэба памятаць, што *Откуда мне сиё?* – цытата з Евангелля паводле Лукі, словы Елісаветы, калі да яе прыйшла Марыя: «Адкуль мне гэта, што Маці Пана май-

го прыйшла да мяне» (Лк 1:43). У перакладзе мы бачым яўны пропуск ключавога вобраза.

Такім чынам, эстэтыка і семантыка ў паэтычным перакладзе непарыўна звязаны. Семантычныя страты азначаюць зніжэнне эстэтычнага ўзроўню тэксту, а фармальныя недакладнасці прыводзяць да неадэкватнага ўспрымання твора чытачом, які ўжо не можа дакрануцца да той мастацкай цэласнасці, якая адпавядала творчай задуме аўтара. Псіхалагічныя механізмы ўспрымання вершаванага тэксту трэба ўлічваць як перакладчыкам, так і рэдактарам, якія працуюць з мастацкімі перакладамі.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Гумилев, Н. «Когда я был влюблен...»: Стихотворения. Поэмы. Пьесы в стихах. Переводы. Избр. проза / Н. Гумилев; сост., вступит. статья Л. А. Озерова. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 624 с.
2. Дуброўскі, А. Рэдактарскі аналіз вершаванага тэксту: крытэрыі мастацкасці паэтычнага твора і праблема літаратурных іерархій / А. Дуброўскі // Слова ў кантэксце часу: да 85-годдзя прафесара А. І. Наркевіча: зб. навук. прац: у 2 т. / пад агул. рэд. В. І. Іўчанкава. – Мн., 2014. – Т. 1. – С. 480–491.
3. Дуброўскі-Сарочанкаў, А. Эстэтыка маўчання: вершы, паэма / А. Дуброўскі-Сарочанкаў. – Мн.: Кнігазбор, 2011. – 88 с.
4. Куртаніч, В. Начное сонца: вершы / В. Куртаніч. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 126 с.
5. Цвятаева, М. Дзве песні: лірыка / М. Цвятаева; пер. з руск. В. Аколавай. – Мн.: Полымя, 1994. – 189 с.

AESTHETICS AND SEMANTICS OF POETRY FORM IN POETIC TRANSLATION

A. Dubrovski

*Belarusian State Agrarian Technical University
Minsk, Republic of Belarus, dubrovski@list.ru*

The article is devoted to the aesthetic and semantic aspects of the poetic form in the translation of poetic works. Examples of formal and substantive discoveries and losses of translators are analyzed. The methodological basis of the study is the theory of poetry and the aesthetics of literature. Translations of poems from Russian into Belarusian are analyzed.

Keywords: poetic translation; rhyme; meter; rhythm; aesthetics; semantics.